

Намінатыўная метафара ў беларускіх народных гаворках

В. У. КЛІМЕНКА

Асноўная функцыя метафар-назваў («сцёртых», «акамянелых») – намінатыўная – падразумявае іх парадыгматычны характар, пазакантэкстную дэнататыўную акрэсленасць. У выніку такой моўнай метафары ўзнікаюць намінатыўна-вытворныя значэнні, якія маюць схільнасць да аманіміі.

Сярод падобных метафарычных пераносаў цэнтральнае месца займаюць аналогіі паводле знешняга, вонкавага падабенства рэалій.

Асобныя словы ў літаратурнай мове традыцыйна выкарыстоўваюцца для называння прадметаў пэўнай формы, што адлюстравана ў абагуленых дэфініцыях. Напрамак асэнсавання такіх слоў у гаворках адпавядае таму, які замацаваўся ў нарматыўным ужыванні: літар. *кальцо* ‘прадмет, які мае форму вобада, абруча; тое, што мае форму такога прадмета’ (ТСБМ, II, 594) – дыял. *кальцо* ‘металічны кружок, на які чапляюць ворчык у баране; кольца на розе ў каровы’ (БДС, 71), ‘кольца на рэгулятары ў плузе; кольца ў дузе’ (ЖС, 222); літар. *жарало* ‘глыбокая адтуліна ў чым-небудзь’ (ТСБМ, II, 252) – дыял. *жарало* ‘ход у пограб’ (МДСГ, IV, 138; ДС, 82; Бяльк., 166; МСНД, 154; ДСЛ, 114), ‘адтуліна ў зямлі, вір, прорва; адтуліна ў рыбалоўнай снасці; адтуліна ў трубе’ (СПЗБ, II, 140), ‘дзірка ў верхнім камені жорнаў’ (БДС, 55); літар. *плеўка* ‘тонкі пласт чаго-небудзь’ (ТСБМ, IV, 273) – дыял. *плеўка* ‘бросня; дыяфрагма; мазгавая абалонка’ (СПЗБ, IV, 8-9).

Вышэйадзначаныя дыялектныя лексіка-семантычныя варыянты (ЛСВ) раўнапраўныя, сярод іх немагчыма выдзеліць першаснае значэнне, аснову намінацыі. Яны суадносяцца праз агульную сімілятыўную прымету, актуалізаваную ў слоўніку нарматыўнай мовы.

Тыповай прыметай метафарычнага пераносу лічыцца прыналежнасць першаснага і другаснага значэнняў да розных тэматычных груп [8, с. 51]. У народнай мове вельмі пашыранымі з’яўляюцца сувязі па падабенстве ў межах адной тэматычнай групы (у супастаўленні з літаратурнай мовай):

«адзенне» – літар. *андарак* ‘саматканая спадніца’ (ТСБМ, I, 233) – дыял. *андарак* ‘від верхняга паліто з даматканага сукна’ (Касп., 21); літар. *халат* ‘верхняе хатняе або рабочае адзенне, якое захінаецца або зашпіляецца’ (ТСБМ, V(2), 172) – дыял. *халат* ‘паліто’ (МММГ-77, 120), ‘від армяка’ (Касп., 327), *халацік* ‘сукеначка’ (Сцяшк., Сл., 524); літар. *бекеш* ‘мужчынскае паліто старадаўняга крою са зборкамі ў таліі’ (ТСБМ, I, 362) – дыял. *бекеш* ‘кароткае паліто, куртка’ (ДСБ, 19); дыял. *галька* ‘жаночая сарочка’ (ДСБ, 42; ЗНС, 56), ‘сподняя спадніца’ (ДСБ, 42; СГЦРБ, 86; Цых., 34; БДС, 38; МММГ-70, 36), ‘камбінацыя’ (ДСБ, 42; ЖС, 106);

«ежа» – літар. *малако* ‘белая пажыўная вадкасць’ (ТСБМ, III, 92) – дыял. *малако* ‘страва з цёртага канаплянага сям’я’ (ЛАБНГ, IV, к. 392); літар. *талакно* ‘мука з ачышчанага спражанага аўса; страва з аўсянай мукі’ (ТСБМ, V(1), 465) – дыял. *талакно* ‘страва з грэцкай мукі і кіслага малака’ (СПЗБ, V, 80); літар. *жур* ‘негусты аўсяны кісель’ (ТСБМ, II, 620) – дыял. *жур* ‘рэдкае страва, прыгатаваная з рошчыны ці падкалочаная мукой з дабаўленнем розных прыпраў; рыбная юшка; поліўка; расольнік’ (СПЗБ, II, 157-158), ‘сок з журавін; кіслая страва з салёных агуркоў; рэдзенькі кулеш’ (ЛАБНГ, IV, к. 368); літар. *смятана* ‘верхні слой сквашанага малака’ (ТСБМ, V(1), 225) – дыял. *смятана* ‘белая густая маса з цёртага канаплянага сям’я’ (МММГ-74, 150; ТС, V, 61; СПЗБ, IV, 511; ЛАБНГ, IV, к. 392);

«насякомае», «расліны» – літар. *муха* ‘двухкрылае насякомае, якое часта з’яўляецца ўзбуджальнікам інфекцыйных хвароб’ (ТСБМ, III, 184) – дыял. *муха* ‘пчала’ (СПЗБ, III, 88-

89); літар. *вош* 'паразітычнае насякомае' (ТСБМ, I, 509) – дыял. *вош* 'земляны клешч; вадзяная бляха; снежная бляха' (НС, 78); літар. *страказа* 'драпежнае насякомае з доўгім брушкам і дзвюма парамі празрыстых сеткавых крылаў' (ТСБМ, V(2), 331) – дыял. *страказа* 'конік' (СПЗБ, IV, 593-594; Цых., 138), 'божая кароўка' (ЛАБНГ, IV, к. 95); літар. *вінаград* 'плодовая павойная расліна' (ТСБМ, I, 491) – дыял. *вінаград* 'плюшч звычайны; хмель звычайны' (СГЦРБ, 60); літар. *капуста* 'агародная расліна' (ТСБМ, II, 633) – дыял. *капуста* 'капытнік; кісліца' (СПЗБ, IV, 408);

«хваробы» – літар. *скула* 'гнойны нарыў, фурункул' (ТСБМ, V(1), 180) – дыял. *скула* 'залатуха; трахома; прыступ эпілепсіі' (СПЗБ, IV, 468).

Семантычная структура падобных полісемантаў адрозніваецца значнай сцяпнасцю, дыфузнасцю, да асацыяцый па падабенстве знешніх прымет далучаюцца асацыяцыі па матэрыяле (група «адзенне»), па кансістэнцыі («ежа») і інш. Характар узаемаадносін ЛСВ у такіх выпадках можна трактаваць у аспекце семантычнага зруху.

Агульнасць побытавых умоў жыцця носьбітаў дыялектнай мовы абумоўлівае ўзаемапраціўленне розных пластоў народнай лексікі. Тэрміналагічныя словы ў гаворках не абасабляюцца і, як правіла, з'яўляюцца агульнапрынятымі, агульнавядомымі на пэўнай тэрыторыі [2, с. 68].

Для рэгіянальнай лексікі вельмі характэрна метафарычная суаднесенасць назваў розных прылад (частак прылад): літар. *верацяно* 'прылада для ручнога прадзення; частка прадзільнай машыны' (ТСБМ, I, 478) – дыял. *верацяно* 'вертыкальны шпень у жорнах' (БДС, 28; СГЦРБ, 58); літар. *вожаг* 'дзяржанне вілак, качаргі' (ТСБМ, I, 500) – дыял. *вожаг* 'кій у кроснах' (ЛАБНГ, IV, к. 95); літар. *чапала* 'жалезны кручок з ручкай для падымання і пераносу скаварады' (ТСБМ, V(2), 294) – дыял. *чапала* 'від скоблі' (СПЗБ, V, 403); літар. *клямка* 'зашчэпка' (ТСБМ, II, 703) – дыял. *клямка* 'прыстасаванне ў плузе для рэгулявання шырыні баразны' (БДС, 82); літар. *напарстак* 'маленькі каўпачок, які надзяецца на палец пры шыцці' (ТСБМ, III, 280) – дыял. *напарстак* 'колца ў касе' (Сцяшк., 306; ЗНС, 104; НЛС, 152; БДС, 110; НСл, 68); літар. *кросны* 'ткацкі станок' (ТСБМ, II, 728) – дыял. *кросны* 'станок для вырабу алею' (СПЗБ, II, 524); літар. *панарад* 'каркас, аснова калёс' (ТСБМ, III, 663) – дыял. *панарад* 'ткацкі станок' (МДСГ, VI, 155).

Тэрытарыяльна сумежныя мовы – багатая крыніца пашырэння лексічнага складу дыялектнай мовы. Польшкая мова аказала прыкметнае ўздзеянне на рэгіянальнае словаўжыванне. Пры экспансіі ў гаворкі змястоўных адзінак з нямецкай мовы польская выступае як пасрэдніца. У беларускія дыялекты трапіла асабліва вялікая колькасць польскіх і нямецкіх слоў, якія называюць разнастайныя прылады. Спецыфічнай рысай такіх найменняў у гаворках выступае полісемічнасць, якая з'яўляецца вынікам даўніх і трывалых моўных сувязей беларускай і польскай моў; дыял. *драбіны* 'прыстасаванне, на якім сушаць віку, сена, гарох' (Сцяшк., 149), 'кармушка' (СПЗБ, II, 83; СГЦРБ, 122; БДС, 51), 'дошкі, што кладуцца на дно воза' (Бяльк., 156) – літар. *драбіны* 'драўляная прыстаўная лесвіца; калёсы з рашотчатымі бакамі' (ТСБМ, II, 192-193) < польск. *drabina* 'лескі, драбіны' (ЭСБМ, III, 145-146); дыял. *парэнчы* 'спінка ў лаве, падаконнік у сенцах' (СПЗБ, III, 419) – літар. *парэнчы* 'поручні' (ТСБМ, IV, 66) < польск. *poręcz* 'поручань' (ЭСБМ, VIII, 173); дыял. *вінда* 'прыстасаванне для катання на лёдзе; ліфт' (СПЗБ, I, 311-312; ЛАБНГ, II, к. 289) – літар. *вінда* 'прыстасаванне для падняцця цяжкасцей' (ТСБМ, I, 491) < ст.-польск. *winda* < ням. *Winde* < *winden/wenden* 'варочаць' (ЭСБМ, II, 147); дыял. *дрыль* 'вялікі кол' (СПЗБ, II, 96) – літар. *дрыль* 'інструмент для пракручвання дзірак у метале, дрэве і г. д.' (ТСБМ, II, 203) < польск. *dryl* 'інструмент' < нямецк. *drillen* 'свідраваць' (СПЗБ, II, 96).

Аналогіі паводле падабенства формы дэнататаў могуць быць аддаленымі, нетрывалымі, таму ў асобных выпадках цэласнасць сэнсавай структуры полісеманта парушаецца. Такая з'ява прасочваецца, калі інтэграцыя ЛСВ адбываецца на аснове абагуленай прыметы па форме, якая дапускае шырокае вар'іраванне яе канкрэтных увасабленняў. У значнай ступені гэта мае дачыненне да прыметы 'выступаючая частка чаго-небудзь': літар. *брыль* 'казырок шапкі' (ТСБМ, I, 411) – дыял. *брыль* 'выступ на коміне' (МДСГ, III, 198; ЛАБНГ, IV, к. 86; БДС, 23; НС, 51, 66; МММГ-77, 22; ЗНС, 162; МСНД, 111; СГЦРБ, 43), 'закладка на перадок

у саях' (Сцяшк., 60), 'лопух' (СНЛЗ-93, 66), 'фальбона' (МММГ-74, 29; СГЦРБ, 43), 'лыч' (МДСГ, III, 199); літар. *брыжы* 'вузкая палоска тканіны, сабраная ў зборачкі' (ТСБМ, I, 410) – дыял. *брыж* 'месца ў рыдлёўцы, на якое пры капанні наступаюць нагой' (Абаб., 14), 'выступ на коміне' (НС, 16; ЛАБНГ, IV, к. 86), 'спінка ў ложку' (ЛАБНГ, IV, к. 86). Рэгулярнасю адрозніваецца выкарыстанне назваў выступаючых частак адзення для абазначэння выступа на коміне печы: *брыль*, *брыж* 'выступ на коміне' (гл. вышэй), *казырок* 'тс' (БДС, 69), *паясок*, *каўнер* 'тс' (ЛАБНГ, IV, к. 86).

Семантычную дывергенцыю (развіццё аманіміі на базе ЛСВ мнагазначнага слова) звязваюць з нерэгулярным характарам пераасэнсавання [4, с. 193]. Да ліку нестандартных, нерэгулярных можна аднесці пераносы на часткі цела чалавека менавіта з мэтай іх намінацыі, а не канататыўнай характарыстыкі: *яблычка* 'каленны суставаў' (БДС, 206), *падушчычка* 'лытка' (ЛАБНГ, III, к. 91), *падушачкі* 'мочкі' (БДС, 119). У прыведзеных пераасэнсаваннях нельга адназначна канстатаваць наяўнасць або адсутнасць на сінхранічным зрэзе семантычных сувязей паміж змястоўнымі адзінкамі, тут прадстаўлены пераходны, прамежжавы этап у развіцці аманіміі.

Семантыка дыялектных ЛСВ, якія звязаны метафарычнай сувяззю паводле агульнасці размяшчэння, у шматлікіх выпадках канкрэтызуе інтэграванае, абагуленае значэнне, сфармуляванае ў слоўніку літаратурнай мовы. Гэта сведчыць аб тым, што спосаб асэнсавання такіх дыялектных лексем у гаворках адпавядае нормам літаратурнага выкарыстання слова: літар. *макушка* 'верхавіна, вяршыня чаго-небудзь' (ТСБМ, III, 88) – дыял. *макушка* 'кончык пальца на руцэ' (БДС, 102), 'вяршыня дрэва, гары' (Шат., 153); літар. *грэбень* 'верхні край, вяршыня чаго-небудзь' (ТСБМ, II, 89) – дыял. *грэбень* 'верх страхі' (СГЦРБ, 103; НС, 222; БДС, 45); літар. *ядро* 'ўнутраная частка чаго-небудзь' (ТСБМ, V(2), 492) – дыял. *ядро* 'зерне арэха' (ТС, V, 360).

Вылучаецца сімілятыўная суаднесенасць па спосабу, парадку размяшчэння сукупнасці прадметаў. Пры гэтым інварыянтны, інтэгральны семантычны элемент часам рэалізуецца ў дыялекце: дыял. *касцёр* 'грудок чаго-небудзь' (СПЗБ, II, 435), 'грудок бліноў' (Шат., 132) – літар. *касцёр* 'дровы, складзеныя ў пэўным парадку' (ТСБМ, II, 659); дыял. *ключ* 'ланцужок, рад, шарэнга' (ТС, II, 198) – літар. *ключ* 'чарада птушак' (ТСБМ, II, 702); дыял. *лоўж* 'куча чаго-небудзь, аб'якава скіданага' (Янк-П, 99-100), 'куча бруднай бялізны' (СПЗБ, II, 673-674) – літар. *лоўж* 'куча веццяў' (ТСБМ, III, 60).

Пашыранымі з'яўляюцца варыяцыі значэння, калі літаратурны ЛСВ называе месца, прызначанае для адных мэт, а адпаведны дыялектны – месца, адведзенае для іншых патрэб: літар. *кашара* 'загон для жывёлы' (ТСБМ, II, 671) – дыял. *кашара* 'танцавальная пляцоўка' (МДСГ, IV, 225); літар. *майдан* 'плошча, дзе збіраліся сходы' (ТСБМ, III, 85) – дыял. *майдан* 'загарадка для жывёлы' (Сцяшк., Сл., 249; СГЦРБ, 222), 'месца, занятае дваром' (ЛАБНГ, IV, к. 121; ДСБ, 130), 'кавалак поля' (ДСБ, 130), 'вымашчаная каменем яма для гною' (Цых., 84); літар. *табар* 'цыганскі стан; лагер' (ТСБМ, V(1), 455) – дыял. *табар* 'загарадка для жывёлы' (Сцяшк., Сл., 477; Сцяшк., 491). Адзначаныя лексемы даўно былі запазычаны ў беларускую мову (*кашара* лічыцца запазычаннем з лацінскай мовы [3, с. 174], *майдан* – з турэцкай [3, с. 171], *табар* – з венгерскай (Бул., 315)) і падвергліся тут сэнсавай мадыфікацыі.

Іншы змест у параўнанні з літаратурнай мовай лексема можа набываць у гаворках на аснове наступных лакатыўных прымет:

'сярэдні', 'цэнтральны' – літар. *рынак* 'базар' (ТСБМ, IV, 326) – дыял. *рынак* 'сярэдня свабодная частка пакоя' (СПЗБ, IV, 326);

'верхні' – літар. *крышка* 'века, накрыўка' (ТСБМ, III, 744) – дыял. *крышка* 'верхні сноп, якім накрываюць бабку' (БДС, 88; СПЗБ, II, 546); літар. *шапка* 'галаўны ўбор; верхні брус над дзвярамі; верхняя расшыраная частка чаго-небудзь' (ТСБМ, V(2), 349) – дыял. *шапка* 'верхні сноп, якім накрываюць бабку' (ДСБ, 258; ДСЗ, 177); літар. *капалюш* 'галаўны ўбор' (ТСБМ, II, 634) – дыял. *капалюш* 'верхні сноп, якім накрываюць бабку; абажур' (СПЗБ, II, 411); літар. *неба* 'атмасфера, якая відна з зямлі' (ТСБМ, III, 351) – дыял. *неба* 'скляпенне ў печы' (ЛП, 144; МДСГ, V, 169; МАСМ, 62; БДС, 112), 'верхняя частка красён' (ЛП, 235);

‘ніжні’ – літар. *под* ‘гарызантальная паверхня ўнутры печы, на якую кладзецца паліва’ (ТСБМ, IV, 285) – дыял. *под* ‘стажар’е’ (СПЗБ, IV, 31; ЛАБНГ, II, к. 265), ‘дашчаная шуфляда ў жорнах, на якой ляжыць ніжні камень’ (БДС, 136), ‘памост пад вулей на дрэве’ (ЛАБНГ, I, к. 312); ‘пярэдні’ – літар. *фартук* ‘жаночае адзенне пэўнага крою’ (ТСБМ, V(2), 116) – дыял. *хвартук* ‘пярэдня частка страхі’ (Бяльк., 472).

Нярэдка падобныя ЛСВ звязаны не толькі асацыяцыямі па месцы, але і па форме, вонкавым выглядзе.

Метафарычныя пераносы на аснове агульнасці функцыі маюць розную інтэрпрэтацыю ў навуковых працах: адны даследчыкі разглядаюць іх у межах метафары [7, с. 50-52; 4, с. 200; 5, с. 12], іншыя вылучаюць у асобную групу [6, с. 78-79; 9, с. 103-104; 1, с. 49]. Характэрнай рысай метафары з’яўляецца перанос паводле агульнай, інтэгральнай прыметы, у якасці якой пры функцыянальным пераасэнсаванні выступае прымета па функцыі, што дазваляе далучыць падобныя пераасэнсаванні да метафарычных.

Інтэгральная прымета пры сувязі па функцыі – прызначэнне дэнататаў. Яна можа ўтрымліваць указанне на прадметы, для якіх прызначана пэўнае месца, ёмістасць і інш.: літар. *камора* ‘памяшканне пры хаце для захоўвання запасаў ежы і інш.’ (ТСБМ, II, 604) – дыял. *камора* ‘кухонны шкафчык’ (СПЦРБ, 180) (агульная прымета – ‘месца для захоўвання запасаў ежы’); літар. *засек* ‘агароджанае месца ў свірне, клеці для збожжа, мукі’ (ТСБМ, II, 382) – дыял. *засек* ‘посуд, у які раней ссыпалі збожжа’ (МДСГ, IV, 169); літар. *рэзгіны* ‘прыстасаванне насіць сена, салому, зробленае з вяровачнай сеткі, нацягнутай на сагнутыя пруткі, дужкі’ (ТСБМ, IV, 752) – дыял. *рэзгіны* ‘воз з шырокімі драбінамі для перавозкі сена, саломы і інш.’ (СПЗБ, IV, 330).

Аднак тыповая функцыянальная сувязь – гэта сувязь паводле мэтанакіраванага дзеяння, якое ажыццяўляецца пры дапамозе пэўнага сродку (прадмета). Апошні ў розных ЛСВ можа вар’іравацца, у той час як функцыя (дзеянне) застаецца нязменнай, інварыянтнай: літар. *ключ* ‘металічная прылада для замыкання і адмыкання замка’ (ТСБМ, II, 702) – дыял. *ключ* ‘тоўстая драўляная палка для запірання дзвярэй’ (ЛП, 139); літар. *мамка* ‘жанчына, якая корміць грудзямі чужое дзіця’ (ТСБМ, III, 99) – дыял. *мамка* ‘гумавая соска’ (СПЗБ, III, 29).

Падобныя да функцыянальных пераасэнсаванні назваў асоб па іх ролі, звязаныя з вясельнай абраднасцю. Другасныя ЛСВ называюць асоб, што прымаюць удзел у вясельным абрадзе: *князь* ‘малады, жаніх’ (Нас., 239; ЗНС, 300), *майстар* ‘бацька маладога на вяселлі’ (Сцяшк., Сл., 249), *паслы* ‘сваты’ (СПЗБ, III, 429), *стараста* ‘сват (на вяселлі)’ (БДС, 167), *урад* ‘сваякі жаніха на вяселлі’ (НЛ, 128). Першаснае (агульнавядомае, літаратурнае) значэнне ў такіх выпадках указвае на даволі высокае сацыяльнае становішча, што ўваходзіць у змест інварыянтнай прыметы пераасэнсавання.

Метафарычная сувязь рэалій у дыялектнай і нарматыўнай мовах можа грунтавацца на агульнай прымеце **па колькасці**: літар. *блізнюкі* ‘дзеці адной маці, якія нарадзіліся адначасова’ (ТСБМ, I, 385-386) – дыял. *блізнюкі* ‘двайнае баразна’ (СПЦРБ, 40), ‘два пірагі, якія маладая нясе маладому’ (ЖНС, 140), *блізнюк* ‘спарыш’ (НС, 295); літар. *метр* ‘адзінка даўжыні (100 см.)’ (ТСБМ, III, 144) – дыял. *метр* ‘мера вагі, роўная 100 кг.’ (МММГ-70, 79); літар. *капа* ‘даўнейшая адзінка лічэння: 60 штук чаго-небудзь’ (ТСБМ, II, 627) – дыял. *капа* ‘ўзрост, роўны 60-ці гадам’ (СПЗБ, II, 402); дыял. *полеток* ‘участак поля пры трохпольным севазвароце; адна з трох частак франтона’ (ТС, IV, 141-142)

па кансістэнцыі: літар. *смала* ‘ліпкі сок раслін’ (ТСБМ, V(1), 216) – дыял. *смала* ‘ліпкае малако да ацёла; малодзіва’ (МДСГ, VIII, 157; БДС, 163; Сцяшк., 459; ДСБ, 209); літар. *глей* ‘адклады на дне вадаёмаў’ (ТСБМ, II, 56) – дыял. *глей* ‘адвар з ячменных або іншых круп’ (МСНД, 97); літар. *кашка* ‘памянш.-ласк. да каша – густая страва з круп’ (ТСБМ, II, 671) – дыял. *кашка* ‘ікра ў рака’ (Нас., 231);

па іншых прыметах: літар. *кіпень* ‘вар’ (ТСБМ, II, 687) – дыял. *кіпень* ‘гарачыня, спёка’ (СПЗБ, II, 463) (прымета ‘гарачы’); літар. *сала* ‘глушчавае адкладанне ў целе жывёльнага арганізма’ (ТСБМ, V(1), 23) – дыял. *сало* ‘груз, прычэплены да калодзежнага жураўля’ (ДСБ, 198-199) (прымета ‘цяжкі’); літар. *мыла* ‘рэчыва, якое ўжываецца для мыцця’ (ТСБМ, III, 187) – дыял. *мыла* ‘нясмачная ежа’ (СПЗБ, III, 92) (прымета ‘нясмачны’).

Адрозніваюцца пераносы з матэрыяльнай у ідэальную сферу, калі канкрэтная, «прадметная» прымета пераасэнсоўваецца, пераносіцца ў вобласць адцягненых паняццяў, абстрактных уяўленняў: літар. *кулеш* 'рэдка мучная каша' (ТСБМ, II, 752) – дыял. *кулеш* 'сму́та, непрыемнасць' (Нас., 258); літар. *перац* 'трапічная расліна і яе плады з горкім смакам і моцным пахам' (ТСБМ, IV, 235) – дыял. *перец* 'строгая вымова, моцная прыкрасць' (Нас., 741); літар. *семечка* 'зярнятка' (ТСБМ, V(1), 112) – дыял. *семечкі* 'дробязь, неістотная справа' (СНЛЗ-98, 138). Пры такіх пераносах выразна адчуваецца другаснасць і экспрэсіўнасць дыялектнага (адцягненага) значэння.

Такім чынам, перанос па падабенстве займае цэнтральнае месца сярод іншых спосабаў намінацыі беларускай мовы. Гаворкі ў значнай ступені выяўляюць той словаўтваральны патэнцыял, які закладзены ў лексічных адзінках беларускай мовы.

Abstract. The subject of the article is the analysis of the metaphor in the Byelorussian dialect. The reasons and means of transformations are considered.

Умоўныя скарачэнні

БДС – Шаталава Л. Ф. Беларускія дыялектныя слова – Мн., 1975; **Бул.** – Булыка А. М. Даўнія запазычанні беларускай мовы. – Мн., 1972; **Бяльк.** – Бялькевіч І. К. Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны. – Мн., 1970; **ДС** – Юрчанка Г. Ф. Дыялектны слоўнік (3 гаворак Мсціслаўшчыны). – Мн., 1966; **ДСБ** – Дыялектны слоўнік Брэстчыны – Мн., 1989; **ДСЗ** – Сцяцко П. Дыялектны слоўнік: 3 гаворак Зэльвеншчыны – Мн., 1970; **ДСЛ** – Янкова Т. С. Дыялектны слоўнік Лоеўшчыны – Мн., 1982; **ЖНС** – Жывое народнае слова – Мн., 1992; **ЖС** – Жывое слова – Мн., 1978; **ЗНС** – 3 народнага слоўніка – Мн., 1975; **Касп.** – Каспяровіч М. І. Віцебскі краёвы слоўнік (матэрыялы). – Віцебск, 1927; **ЛАБНГ** – Лексічны атлас беларускіх народных гаворак: У 5 т. – Мн., 1993 – 1998. – Т. 1-5; **ЛП** – Лексика Полесья. Матэрыялы для полесскага дыялектнага слоўніка // Беларуская мова і мовазнаўства: Міжвуз. зб. – Мн., 1975. – Вып. 3; 1976. – Вып. 4; Беларуская мова. – Мн., 1977-1981. – Вып. 5-10; **МММГ-70**, **МММГ-74**, **МММГ-77** – Матэрыялы для слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак – Мн., 1970, 1974, 1977; **МСНД** – Матэрыялы для слоўніка народна-дыялектнай мовы – Мн., 1960; **Нас.** – Насовіч І. І. Слоўнік беларускай мовы. – Мн., 1983; **НЛ** – Народная лексіка – Мн., 1977; **НЛС** – Сцяцко П. У. Народная лексіка і словаўтварэнне. – Мн., 1972; **НС** – Народнае слова – Мн., 1976; **НСл** – Народная словатворчасць – Мн., 1979; **СГЦРБ** – Слоўнік гаворак цэнтральных раёнаў Беларусі: У 2 т. – Мн., 1990. – Т. 1; **СНЛЗ-93**, **СНЛЗ-98** – Юрчанка Г. Ф. Сучасная народная лексіка: 3 гаворкі Мсціслаўшчыны. – Мн., 1993, 1998; **СПЗБ** – Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: У 5 т. – Мн., 1979-1986. – Т. 1-5; **Сцяшк.** – Сцяшковіч Т. Ф. Матэрыялы для слоўніка Гродзенскай вобласці. – Мн., 1972; **Сцяшк., Сл.** – Сцяшковіч Т. Ф. Слоўнік Гродзенскай вобласці. – Мн., 1983; **Цых.** – Цыхун А. П. Скарбы народнай мовы (з лексічнай спадчыны насельнікаў Гродзенскага раёну). – Гродна, 1993; **Шат.** – Шатэльнік М. В. Краёвы слоўнік Чэрвеньшчыны – Мн., 1929; **ЭСБМ** – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы: У 8 т. – Мн., 1978-1993. – Т. 1-8; **Янк-П** – Янкоўскі Ф. М. Дыялектны слоўнік. – Мн., 1960. – Вып. 2.

Літаратура

1. Н. Діакітэ, *Пути развития полисемии в бамана и русском языке*, Веснік БДУ імя У. І. Леніна. Сер. IV, Філалогія, Журналістыка, Педагогіка, № 3 (1981), С. 48–51.
2. Т. С. Коготкова, *Русская диалектная лексикология*, Москва, Наука, 1979.
3. *Лексіка Полесья ў прасторы і часе*, Пад рэд. В. У. Мартынава, Мінск, Навука і тэхніка, 1971.
4. Л. А. Новиков, *Семантика русского языка: Учеб. пособие*, Москва, Высш. школа, 1982.

5. В. Н. Прохорова, *Полисемия и лексико-семантический способ словообразования в современном русском языке: Лекции по спецкурсу*, Москва, Изд-во Моск. ун-та, 1980.
6. А. А. Реформатский, *Введение в языковедение*, 4-е изд, Москва, Просвещение, 1967.
7. В. Дз. Старычонак, *Полісемія ў беларускай мове (на матэрыяле субстантываў)*, Дыс... д-ра філалаг. навук: 10.02.01, Мінск, 1997.
8. И. А. Стернин, *Разграничение прямого и переносного употребления слова*, Семантика и системность языковых единиц: Межвуз. сб. науч. тр., Новосибирск: Изд-во Новосиб. ун-та, 1985, С. 47–56.
9. Д. Н. Шмелев, *Современный русский язык: Лексика*, Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Рус. яз. и литература», Москва, Просвещение, 1977.

Гомельскі медыцынскі ўніверсітэт

Паступіў у друк 13.05.04

РЕПОЗИТОРИЙ ГГТУ имени Ф.Скорины